

Гүлдана Қасымақын,
филология магистрі,
Абай ғылыми-зерттеу институтының
кіші ғылыми қызметкері

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ САЛТ-ДӘСТҮР ҮЛГІЛЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК СИПАТЫ МЕН МАҢЫЗЫ

Адамның бойындағы ұлттық құндылық, бар маңызды қасиет ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып келе жатқан ата дәстүр, әдет-ғұрып, дін жоралғыларымыз арқылы сақталып, жалғасып отырады. Салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-тыйым дегендеріміз әрбір жанның болмысына айналған, белгілі бір халықтың діни сенімі, ұлттық бөлінісі негізінде қалыптасқан қандай да бір сенім арқылы жүзеге асып отыратын іс-әрекет болып табылады. Әр ұлт пен елді ерекшелейтін де, бір-бірінен ажырататын да осы белгілері. Біздің салт-дәстүріміз өмірге келгеннен тынысымыз таусылғанша жүретін жолымыз, ата заңымыз болып табылады. Сол секілді Алтай мен Атыраудың арасында өмір сүріп жатқан біздің де шыр етіп тал бесікке тербеліп дүниеге келгенінен бастап, жер бесікке дейін бес күн өміріміз салт-дәстүрге тұнып тұр. Осы себептен де өзінің ата дәстүрін білмеген жанды толыққанды сол ұлттың адамы, жанашыры деп айта алмаймыз. Қазақ – көне дәуірден бастау алатын күрделі де бай тарихы, сан қырлы мәдениеті, өзіндік игі ғұрып – дәстүрі бар, этнографиялық ахуалы әр қилы, пейілі өзінің байтақ даласындай кең де қонақжай халық. Халқымыздың бітім болмысын зерттеген этнограф ғалымдардың атап өткеніндей, қазақ – жайшылықта тәубешіл, жаугершілікте тәуекелшіл, зерделі де ойшыл, сабырлы да төзімді, шыдамды да жомарт, елгезек те еліктегіш, кеңпейіл де кішіпейіл, ерегескенмен ерегесетін, доспен дос бола алатын, әділдікті бағалай білетін халық. Қазақ елі – ұлан-байтақ жер аумағы әлемнен өз орнын ойып тұрып алған мемлекеттің бірі. Осынау атамекеннің әрбір қарыс сүйемін ғасырлар бойы ата-бабамыз сыртқы жаудан сом білектің күшімен, ақ найзаның ұшымен қан төгісіп, жан аямай күресіп, отансүйгіштікті бойымызға сіңіріп, келер ұрпаққа аманаттап кетті. Сол аманатты көзіміздің қарашығындай сақтап, мұра етіп қалдыру біздің міндеттіміз. Ғаламдағы бар мұраның сақталу, жету жолы қағаз бен қалам, сөз екені белгілі. Сондықтан да қазіргі күнде халқымыздың салт-дәстүрінің бай қазынасының қоймасы болып табылатын аузы әдебиеті, фольклор, жазушыларымыз бен ақындарымыздың шығармашылығы екені белгілі. Бұл әдеби туындыларды ұлттық мұраны ұлттық құндылыққа айналдыратын үлкен қойма деуге болады.

Салт-дәстүр ұғымы бір елдің ұстанатын дінін, тұрмыс-тіршілігін, өмір сүру жолы мен бағытын қамтитын үлкен қазына. Осы мұраны қазақ қаламгерлері қалай өз шығармаларында бейнелеп суреттеді, салт-дәстүрлерді берудегі мақсаты қандай осы сынды сауалдардың жауабын нақты қазақ жазушыларының еңбектеріне анализ жасау арқылы бірнеше тұжырымдармен салыстыра отырып талдауды бекіту. Сонымен қатар салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың қазақ қаламгерлерінің көркем туындыларында көрініс алу дәрежесін салыстыра отырып алынған нәтижелерін синтездеу арқылы жаңа форматта бағалау, ұлттық құндылықтардың басты қызметі мен сипатын айқындау болып табылады. Көркем әдебиеттегі көркем уақыт пен кеңістік дегеніміздің өзі қаламгердің дүниетанымы мен эстетикалық ұстанымында берік орын алған айрықша бір суреттің, сәттің, құбылыстың уақыт шаңына көміліп қалмай, аз да болса кідіріске ұшырауы. Яғни оқырманға эстетикалық ләззат сыйлауы. Өз ауқымына қаламгердің эстетикалық ізденісін, туындының көркемдік әлемін сыйғызатын көркем уақыт пен көркем кеңістікті жан-жақты талдауға мүмкіндік беретін проблема – шығармадағы адам концепциясы. Оған деген қаламгердің қарым-қатынасы, авторлық позициясы. Мысалы, Абай Құнанбаев шығармашылығындағы нақты уақыт пен абстрактылы уақытқа, тарихи уақыт пен мифтік уақытқа, сондай-ақ нақты кеңістік пен абстрактілі кеңістікке көңіл бөле отырып, олардың тығыз байланысына, органикалық бірлігіне кешенді түрде зерделеу жүргіземіз.

Көркем әдебиеттегі уақыт көркем мәтіннің ерекшелігімен, автордың ниетімен байланысты бел-гілі бір қасиеттерге ие. Мәтіндегі уақыт нақты анықталған немесе өте бұлдыр шекараларға ие болуы мүмкін (оқиғалар, мысалы, ондаған жылдар, бір жыл, бірнеше күн болуы мүмкін), олар шығармада көрсетілуі мүмкін немесе, керісінше, тарихи уақытқа немесе уақытқа қатысты емес, оны автор шартты түрде орнатады.

Көркем шығармада уақыт көп өлшемді болуы мүмкін. Көркем уақыттың бұл қасиеті, біріншіден, авторы бар және оқырманның қатысуын, екіншіден, шекаралары: басталуы мен аяқталуы болатын әдеби шығарманың табиғатымен байланысты. Осылайша, мәтінде екі уақыт осьтері пайда болады. Олар «оқиғаларды баяндау осі» және «сипатталған оқиғалар осі» [1, 89]. Сондықтан да уақыт пен кеңістік бірге үйлесім таба отырып әрекет еткенде автордың нақты мақсаты айқындалады. Соны Абайдың өлеңдерімен мысал келтіре отырып талдасақ. Демек, Абай сөзінің магиясы күшті. Ол негізінен ақын жанының нәзіктігі, басқа субъектілердің өмірлік уайым, қасіретіне ортақтастық көңілін бүкпелемей, ащы да болса, шынайы жариялай білуінде.

Өлімнің хақ екені рас. Оның өзі әр ұлт өмірінде түлі салт-жоарғылар арқылы іске асып отырады. Бұны ақын уақыт пен кеңістік тұрғысынан оқырманына қалай жеткізіп тұрғанын талдайық.

– Жас қартаймақ, жоқ – тумақ, туған – өлмек,
Тағдыр жоқ өткен өмір қайта келмек.
Басқан із, көрген қызық артта қалмақ,
Бір құдайдан басқаның бәрі өзгермек [2, 23].

Абайдың бұл өлеңінде сан мен сапа ұғымының арасындағы тартыс орын ала отырып философиялық түйіндеулермен қазақ өміріндегі қазаға қатысты салт-дәстүрлерді уақыт пен кеңістік тұрғысынан көз алдымызға әкеліп көрсетіп тұр. Абай бүкіл философиясының алтын қазығын мына өлең жолдаырымен нақты береді.

Өлсем, орным қара жер сыз болмай ма?
Өткір тіл бір ұялшақ қыз болмай ма?
Махаббат, ғадауатпен майдандасқан
Қайран менің жүрегім мұз болмай ма?

Нақты, айқын таным. Сонымен бірге бүтін бір өмір, ұлт, ел, тағдыр, адам болмысының уақыт сапына кіре отырып қазақ деген жер бетіндегі халықтың ұлттық құндылығы мен танымын көрсетеді. Бұл өлеңде айқындау мен алмастырудың көркемдік-эстетикалық бояуға бай. Осы тәсілдің ойындық табиғаты шығармадағы қайғылы атмосфераны өткір динамизммен суреттелген. Суықтық, үнсіздік, қараңғылық референттері уақыт пен кеңістіктің адам санасы арқылы қабылданатын екі полюсі арасындағы ымырасыз суреттер қоюлығымен психологизм мазмұнын аша түседі. Қорқыныш, үрей, шарасыздық, тәуекел эмоциясы тіршіліктің шідерсіздігі жайлы модернистік эстетикаға тән жатсыну философиясымен тамырластық табады [3 82].

Салт-дәстүрдің, ұлттық құндылықтардың таусылмас қазына, мұра екенін айттық. Енді сол мұраны болашақ ұрпаққа үйрету, жеткізу әр адамның парызы, борышы. Бұл туралы М.Қалдыбаевтың «Ұмытылмас кездесулер» атты кітабындағы «Әке» атты бөлімде Бауыржан Момышұлының мынандай сөздері берілген: біреудің сөзін байқау, оған мән беру, адам тану жағынан әжемді алғашқы ұстазым деп білемін. Кейінгі ұстаздарымды да жоққа шығармаймын. Олар – әжемнің тәрбиесін жалғастырушылар. Анамның үш жасымда қайтыс болғанын «Ұшқан ұядан» білерсіңдер. Ұзын бойлы, қызыл шырайлы, сұлу кісі екен.

Білім құмарлылыққа тәрбиелеген ұстаздарымның бірі – әкем. – Ей, мынаны біл, мынаны тыңда, – деп бағыт-бағдар беретін. Қонақ келсе құмайтын. Жалғыз ұлы болғандықтан ба мені

қасына ертіп жүретін. Үйде Мұхтасар, Сұрмерген, тағы басқа қисса кітаптары болатын. Сұрмергенді жатқа білетін. Оны Момынқұл көкем де, мен де жатқа білетінбіз».

Біз батыр жазушының бұл сөздерінен атадан мұра болып келе жатқан, бойымыз мен қанымызда бар үрдістер мен салт-жоралғылардың басты көрініс алатын орны, сақталу жолы ол – әдебиетіміз және ата-анамыздың тәлім-тәрбиесі екеніне көз жеткіземіз. Адам болмысындағы барлық құндылықтар мен қасиеттер оның еңбегінен, жасаған жұмысынан көрініп тұрады. Өйткені қанға сіңген қасиеттің, болмыстың сонау Орхон жазбаларынан, фольклор, ауыз әдебиетінен бастап қазірге күнге дейінгі ақын жазушыларымыздың әдеби шығармаларының негізгі күре тамыры болуы осының дәлелі. Әдебиет, тіл арқылы әлемнің тілдік бейнесін беруге болады, өйткені сөз өнері жүректің түкпіріне бойлай алатын бірден-бір әмбебап дүние.

Осы тұста Бауыржан Момышұлының «Ұшқан ұя», Шерхан Мұртазаның «Ай мен Айша» сынды көркем туындыларына талдау жасайтын боламыз.

Адамзаттың жаратылысынан орын алып келе жатқан, халқымыз үшін аса маңызды салт-дәстүрлеріміздің бірі – үйлену және отбасылық салт-дәстүрлер. Қызын қияға, ұлын ұяға қондыру халқымыздың өміріндегі басты міндеттердің бірі болған. Шариғат дәстүрлерінің шеңберінде өрбіген қыз ұзату, қыз беру жолы ұлтымыздың өте үлкен мән беруімен жүзеге асатын айрықша салт-жоралғыларымыз арқылы іске асады.

Бұл ертеден және қазір де жалғасып келе жатқан жақсы әрі жарасты дәстүрлердің бірі. Жігіттің әкесі немесе оның жақын туыстары қызы бар үйге құда түседі яғни бойжеткен қызын сұрайды. Құдалар құрметке лайық сыйлы адам деп саналады. Қыз әкесі келісім берген соң құдалықтың жөн-жоралғыларын жасайды. Оның түрі өте көп, мысалы: құда аттанар, құда тарту, ат байлар, тағы басқа ырымдары мен кәде, алымдары болады. Құдалықты басқарып барған адам бас құда деп аталады. Тұрмыс құратын жігіт пен қалыңдықтың әкелері бір-біріне бауыздау құда деп аталады. құда түсу қазақтың мәртебелі әлі жарасты салт-дәстүрлерінің бірі. Онда түрлі ойын-сауық, әзіл-қалжыңдар айтылады. Екі жақта бірін бірі сынап отырады.

Осыдан кейін қыз айттыру дәстүрі болады. Әр ата-ана өз ұлының болашақ қалыңдығын ерте ойластырады, өзінің теңін іздейді. Лайықты деген адамдарына әдейі барып, балаларының болашағы туралы әңгіме қозғайды, өздерінің құда болу ниетін білдіреді. Мұны қыз айттыру дейді. Бұл жолдың да түрлі ереже, тәртіптері бар [4 3].

Салт-дәстүрлердің ішіндегі қыз ұзату дәстүрін Бауыржан Момышұлы «Ұшқан ұя» повесінде ғасырдан-ғасырға, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт-дәстүріміздің көрінісін Үбиянның ұзатылу тойы арқылы көрсетеді. Сонда Үбиянның ұзатылар алдындағы ағайын-туманы аралауға ат-танғаны да автор назарынан тыс қалмайды: «Тойға екі апта қалғанда Үбиян ағайын-туған, жекжат-жұрағаттармен танысуға аттанады. Әпкемнің қасына екі жігіт, үш келіншек ерді. Байқап отырсам, осынау дәстүрдің үлкен мәні бар екен ғой. Ауылынан аттанып, қызықты дәуренімен қоштасар алдындағы қыздың ең соңғы рет емін-еркін салтанат құруы сияқты екен бұл» [5 94]. Бұдан қазақ үшін қыздың орны әрқашан құрметті екенін әрі ұзатылмай тұрып жақындарымен қоштасып алуының маңыздылығын көруге, түсінуге болады. Сонымен қатар қазақ халқы құда болардан бұрын екі жақтың руының бөлек болуына, яғни жеті атаға толмай қыз алысуға болмайтынына басты назар аударған. Бұл туралы Х.Арғынбаев «Қазақ отбасы» еңбегінде былай дейді: «Қазіргі қазақ отбасыларында өте көне әдет-ғұрыптардың кейбіреулері осы күнге дейін берік сақталып келеді. Оның бірі – рулық экзогамиялық дәстүрді сақтай отырып неке құру. Неке құруда экзогамиялық тәртіпті сақтаудың жаңа қоғам идеоло-гиясына ешбір қайшылығы жоқ.

Қазақ халқы жеті атаға толмай қыз алыспайтын. Бірақ республиканың солтүстік-батыс және шығыс жағында 5-6 атаға толысымен қыз алысу төңкеріске дейін де кездесетіндігімен оңтүстік пен Жетісу өңірінде жеті атадан аспай қыз алыспайтындығын айтқанбыз. Дәл осы жағдай қазіргі күнде де сол күйінде сақталып отыр. Айталық Ұлы жүздің кейбір руларының ішінде 10-13 атаға толса да қыз алыспау тәртібін сақтайды. Мәселен, жалайыр тайпасының 12 атасы, албан тайпасының сары, қоңырат тайпасының божбан, жетімдер атты рулары осы күнге дейін өз ішінен қыз алыспайды» [6 251]. Бұл айтылған пікірден қазақ үшін қан тазалығынан, ұрпақ саулығынан асқан маңызды нәрсенің жоқ екенін көруге болады. Әрі бұл үрдіс қазақ некесі үшін әрқашан өз жалғасын тауып отыр. Яғни бұл жердегі уақыт пен кеңістік ұғымына

келгенде еш өзгеріс қалған салт-дәстүрді айқын дәлел ретінде ала аламыз. Қазіргі күнге дейін бұл дәстүрді халқымыз ұстанып келе жатқаны белгілі, бірақ осыны қаламгер қалай жеткізіп отыр бұл өте маңызды. Қазақы таным бұл ұстанымды бірден таниды, себебі ұлттық кодында жаңғырып, сақталып отырады. Сондықтан бұл уақыт тұрғысынан ірі жастағы оқырманға эстетикалық сұлулық сыйлай отырып тәрбиелейді.

Қазақ дәстүрінде ұзатылар қыздың киіміне де ерекше мән берілген. Қалыңдық киімі он саусағынан өнері тамған ауыл шеберлерінің қолынан шығады. Қаламгер оқырман назарын ұзатылып бара жатқан Үбиянға дайындалған киім арқылы ұлттық киіміміздің куә-сырына қанықтыруды мақсат еткені байқалады: «Раушан түстес бүрме етек көйлекті кигенде әпкемді танымай қалдым. Керемет жарасымды екен. Көйлек сыртынан қынамабел көкбарқыт бешпет киді. Құндыз бөркінің төбесінде үкі желбіреді. Қос бұрымының ұшынан күміс тамшы төгілгендей, арқасында әсем шолпы сылдырайды. Аяғында биік өкше оюлы етік. Мойны моншаққа толы, кеудесін алқа көмкеріп тұр. Аппақ білегінде қос-қостан күміс білезік. Саусақтары сақинамен безенген. Тырнағына аздап сүрме жаққандай көрінді» [5 95]. Осыған орай қыз ұзатуға байланысты «Сәукеле кигізу» дәстүрінің де ұзатылып жатқан қыз үшін, елі үшін аса маңызды екенін түсінеміз. Әрі сәукеленің әсемделуінің өзі ұзатылып бара жатқан қыздың дәрежесін көрсетіп тұрған. Себебі – сәукеле әйел киімдерінің ішіндегі ең асылы ғана емес, оның жұбайлық өміріндегі елеулі сәтінің естен кетпес ыстық сәті. Бұлғақтап өскен оң жақтағы және ақ босаға арасын аттар арсындағы қимас та қызықты кездің ескерткіші. Олай болса келіншекке сәукеле кигізудің өзі бір ерекше салтанат. Бұған құда-құдғилар шақырылады. Шашу шашылады. Ақ бата арналады. Сәукеле байғазысының бағасы да олқы болмайды. Сәукелелі келіншек ажарлы да базарлы көрінеді. Оны жұрттың бәрі көруге ынтық [4. 9].

Сол орайда ұзатылар қыз сыңсыма жырын айтады. Онда қыз өзінің туып, өскен ел жұртын, өнеге алған ұясын, босағасын, ата-ана, туыс-туғанымен қоштасу айтады. Өке өміріндегі ерке өмірін, еркелеткен ортасын, өскен күндерін қимастық сезіммен жырға қосады. Сыңсыма – қазақ ауыз әдебиетінің сарқылмас бір бұлағы. Ақылды, алғырқазақ қыздарының сәнді де мәнді өмірлерінің айнасы. Лапылдағын жүрек оттары мен сырлы үндері, ақыл парасатының жауһары. Өз заманының мәуелі бағында піскен бағалы рухани жемісі делінетіні де сол себептен олса керек [7. 82].

Осындай қыз ұзатуға жазушы Шерхан Мұртазаның ұлттық негіз мен насихатқа толы «Ай мен Айша» романынан үзінді келтірсек. Бұл туындыдан қанша жыл өтпесін мейлі, қанша рет оқылсын мейлі әр оқыған сайын ана қадірін ұғынумен бірге, адам мен табиғат арасындағы үйлесімділікті, заман мен тұрмыс-тіршілік, әдет-ғұрып, салт-дәстүр арасындағы ашық айқасты көруге болады.

–Ауылымды сағындым... Ауылыңның қадірін ұзатылғанда білесің,-дейді жеңешем. Сол айтқандай-ақ,- деп күрсінді Айша, – көп ұзамай-ақ мен де ұзатылып, Буырылдың тауын сағынып жүрдім ғой, аһ! Бұйрық екен, осы Мұртаза айттырып келген жоқ па....

Буырылтаудың Қыршындысынан таңертең аттандық. Бүкіл Байтана шығарып салған. Жар-жар. Астымда ер-тоқым, құйысқанына дейін күмістеп, зермен жабулап тастаған ақ боз ат. Жолда Күйіктің асуы деген болады екен. Сонда бір аялдап, тағы жүріп келеміз. Қалжыңбас күйеу жолдастар. Осы Жолдасбектің әкесі Сапа деген кісі, жатқан жерің жаннат болғыр, Мұртаза екеуі ажырамас дос еді. Екеуі де боз киініп, боз ат мініп жүретін. Сол бар, тағы көп кісі. Күн бесінде Теріс өзенінен өттік. Сөйтсек, алдымыздан қаптап қарсы алған ел. ең алдымен мені құшақтап сүйіп, сүйемелдеп, жүрген – Баян жеңешем. Күн бата осы Мыңбұлаққа да келіп жеттік қой Ай заман-ай, ай, арман-ай! [8, 33].

Кішкене осы бір мәтіннен қазақ халқының қыз айттырып, қыз ұзатуына қатысты үлкен оқиғаны, көз алдына нақты келе қалатын көріністі көруге болады. Сонымен бірге екі шығармадан да уақыт пен кеңістік арасындағы айырмашылық пен ерекшелікті байқауға болады. Халқымыз қызын ұзатқанда бар жасауын жасап, сәні мен мәнін келтіріп, баласын бірінші Аллаға, екінші күйеуіне аманаттап тапсырған. Осы тұста жар-жар ұғымын С.Кенжеахметұлы «Жеті Қазына» еңбегінде былайша түсіндіреді: «Ұзатылатын қыз тойында қыз-жігіттер тобы – кететін қыздың көңілін аулау, бара жатқан жағында да осындай жақсы жайлар болатынын өлеңменен айтысады. Сонымен бірге олар қыздың бақытты болуына тілектестік білдіреді.

Мұның бәрі өлеңмен айтылатындықтан Жар-жар қызықты болып естіледі». Жар-жар негізінен әдет-ғұрыпқа, тәлім-тәрбиеге негізделген. Ал қалың мал мен жасауға келетін болсақ, жасау бұл – ең бірінші ата-ананың перзентіне деген жанашырлығы мен қамқорлығының белгісі. Жазушы Бауыржан Момышұлы «Ұшқан ұяда» қалыңға алынатын малдың қайда жұмсалатынын түйіндеп көрсетеді. Олардың жасау-жабдыққа жұмсалғандығын суреттейді. Аяулы әжесі «табақ-аяқ, көрпе-төсек, жасау-жабдықтарын түгендеп, ине-жіпке дейін қалдырмаймын деген сөздерін баяндай келе «қалыңмал қанша көбейсе де, қорамызға тұяқ қосылмай, азая берді. Бәрі жасау-жабдыққа жаратылып жатыр еді»[4, 96].

Қалыңмал төлеу кейбір зерттеушілердің түсіндіріп жүргеніндей, қызды сатып алу үшін берілетін құн емес, керісінше қалыңдықтың жасауына, сәукелесіне, той малына, кәделі алыс-берістеріне жұмсалатын қаражат көлеміне сай төленетін төлем. Дәстүрлі қалыңмал мынандай бөлімдерден тұрады.

Бас жақсы – түзу мылтық, берік сауыт, қашса құтылатын, қуса жететін бір сәйгүлік және малдығы артық бір түйе. Немесе олардың әрқайсысының орнына 5 ірі қарадан 20 жылқы беріледі.

Қара мал – қалыңмалдың ең өзекті бөлімі. Ірі қара саны бір жиырма, бес жиырмаға дейін барады.

Ілу – қызын тәрбиелегені үшін ұрын барғанда берілетін кәде.

Той малы – қыз ұзату тойына сойысқа апаратын мал, жыртыс және қалыңдық жасауының шығыны. Той малы 20-70 басжылқыға дейін жетеді.

Сүт ақы – қалыңдықтың анасына берілетін 1-7 түйе.

Осы тұста Жігіт-түйе деген дәстүр бар. Немесе қалым түйе, яғни қос түйе. Осының үстінде қалыңдықтың ата-анасы күйеу жігіттен өте сәнді тігілген той көйлегі мен ер тұрман алады [5, 38]. Автор үшін уақыт әлеуметтік-рухани шындықтың жеке тұлға үшін әсерін жеткізе алуымен бағалы. Себебі уақыттың тізбегінде кездейсоқ түйіндер жоқ. Бәрі де тірі нүктелер. Адам үшін оның басталуы мен аяқталуы белгісіз. Алайда өмір жолының әр кезеңі көңіл мекеншағындағы қоғамдық ұстаным, мұраттар безбеніне тартылғанда, сан түрлі көзқарас, толғанис сипатына бағдар береді. Жеке адам мен ортаның ортақ ымыраға келе алмауы терең драматизмге азық тауып береді [3, 82]. Яғни шығармада уақыт пен кеңістік үйлесім таба отырып құрылғанда оқырманға да жетіп, жүрек түкпірінен орын алады.

Ұлттық құндылықтарымыз соның ішінде салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарымыз бен наным-сенімдеріміздің орны ерекше. Ұлтымыздың дүниетанымының, сан ғасырлық мәдениетінің жарқын айғағы десек артық айтқан болмас едік. Аталған ата дәстүр, әдет-ғұрыптар ең бірінші тәрбие. Осы себептен де ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу біздің парызымыз. Бұл салт-дәстүрлер қазірде заман ағымына қарай өз жалғасын тауып келеді. Ал әдеби туындылар нағыз салт-дәстүр мен рухани мұраны кеңінен қамтыған құнды жәдігер. Әрбір әдеби шығарма бүтін бір елдің, ұлттың оның тарихы мен тұрмыс-тіршілігінің, әдебиеті мен мәдениетінің көрінісі. Әрбір қазақ қаламгерлері тарихшы екендігіде рас. Сол секілді қазақ халқы туралы сонау тасқа қашалып жазылған жазбалардан, жылнамалардан бастап жырламаған ақын, жазбаған жазушы жоқ. Себебі бұл – заңдылық. Бір елдің салт-дәстүр, әдет-ғұрпын білу арқылы, ол халықтың барлық тыныс-тіршілігінен, өмірінен хабар алуға болады. Ал әдеби туындылар хабар алу мен танымның төте жолы әрі рухани шығармашылық алмасу болып табылады. Осы себептенде қаламгерлеріміздің шығармалары негізінде рухани және материалдық мұраларымыз эстетикалық тұрғыда көрініс ала отырып өз оқырманын тәрбиелеп қана қоймай, әлемдік деңгейде ұлтымыздың тұғырын биіктетіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. – М., 1975. – С. 235
2. Абай. Екі томдық шығармалар жинағы. Алматы: Жазушы, 2016. – 632 б.
3. Майтанов Б. Абай және уақыт тұғырнамасы. Абай институтының хабаршысы. – 2010. – №1. – 79-83 бб.
4. Кенжеахметұлы С. Жеті қазына. – Алматы: Ана тілі, 2000. – 136 бет
5. Момышұлы Б. Ұшқан ұя. Алматы: Санат 2005. – 175 бет

6. Арғынбаев Х. Қазақ отбасы: (қазақ отбасының кешегісі мен бүгінгісі жайындағы ғылыми зерттеу еңбек).
– Алматы: Қайнар, 1996. – 288 бет
7. Уразбаев Қ.М. Бауыржан Момышұлының Ұшқан ұя шығармасындағы ұлттық дәстүрлер көрінісі.
Алматы, 2007. – 125 бет.
8. Мұртаза Ш. «Ай мен Айша». – Алматы: Жалын, 1997. – 256 бет
9. Күйеу келтір, қыз ұзат (Құрастырған – Ш.Керімов, филология ғылымының кандидаты) – Алматы: Ана тілі. 1992. – 112 бет

